Idel-Ural

39 (45) Tatar legionьnьꞑ atnalьq gəzitəse 26. Sentəbr 1943

Jəhyd-bol'şeviklardan ycebezne alu belən janьjq

Jegerme biş jьl bujьna bol'şeviklar tarafьnnan izelgən həm xurlanƣan, mədəniəte ajaq astьna salьp taptalƣan tatar xalqьnьꞑ jəşəye ɵcen berdən-ber jul — bol'şevizmƣa, Stalinƣa qarşь rəximsez raveştə kɵrəşy. Yzebeznen mɵstəqillegebezne jaulap alu ɵcen Germaniə dəvləte beznen qulьbьzƣa yzeneꞑ kɵcle qoralьn birde. Bez şuşь qoral belən, jegerme biş jьl bujьna xalqьbьznьꞑ qanьn tykkən, irkebezne buƣan, mədəniətebezne ajaq astьna salьp taptaƣan bol'şeviklardan acuьbьznь alьrƣa, xalqьbьznьꞑ tygelgən qanьn onьtmasqa tieşbez.

Bol'şeviklar beznen xalqьbьznь ac, jalanƣac qaldьrьp, tɵrle salьmlar jɵkləp, anь qol itep, bɵten milken tartьp aldьlar. Xalqьbьz xisabьnnan suƣьş maşinalarь tɵzep, xalqьbьznь məqsətsez, jəhyd-bol'şeviklar mənfəƣəte ɵcen suƣьş qьrlarьnda meꞑləgən qorban bireгgə məçbyr ittelər.

Jəhyd- bol'şeviklar beznen mədəniətebezgə milli ruxta ysərgə irek birmicə, aꞑarƣa rus joƣьntьsь jasarƣa tьrьştьlar. Şul niət belən beznen ədip, şaƣirlərebeznen içadlarьn ikence dərəçə əsər itep qaldьrьp, məktəp uqu kitaplarьna başlьca rus həm jəhyd jazucьlarь Marşak, Lebedef — Qumac, Lebedinskilərneꞑ cyp-carlarьn kiterep tutьrdьlar. Tatar xalqьnьꞑ sɵjgən şaƣirь Ƣabdulla Tuqaj şiƣerləre uqu kitaplarьnda tərçemə əsərlərdən soꞑ qьna urnaştьrьla başladьlar. 3—4 tomnan torƣan tatar tarixьn juq itep, Şestakofnьꞑ bol'şeviklarƣa jararƣa tьrьşьp jazƣan „SSSR xalьqlarь tarixь" digən standart əsərendə tatar xalqь ɵcen ike bit urьn birelə.

Tatar Dəvlət Akademiə teatrьnьꞑ repertuarьnnan, tatar teatrьnьꞑ nigez taşьn salucь həm tatar teatrьnьꞑ atasь bulƣan Ƣəliəsƣər Kamal əsərlərenn alьp taşladьlar. Anьꞑ əsərləre urnьna „Razlum", „Rel'sələr gɵrli", „Mitiş" kebek, tatarƣa jat bulƣan, rus cyp-carlarь belən tutьrdьlar.

Tatar xalqь yzeneꞑ jaratqan bɵjek şaƣirь Ƣ. Tuqajƣa həjkəl quju turьnda kyp kɵc həm tələk kyrsətyenə qaramastan, Tatarstan xalьq komissariatь Tuqajƣa həjkəl quju turьnda qərar cьƣaru belən ciklənde. Tatarstan ɵlkə partiə komitetьnda utьrucь, qəbaxət jəhyd Razumof həm Xatajeviclar bu eşkə ajaq calьp, tatar xalqьnnan həm anьꞑ mədəniətennən kɵldelər. Yzləreneꞑ kɵlyləren acьq raveştə tatar xalqьna beldery ɵcen, tatar xalqь belən suƣьr ber tienlek tə bəjlənеşe bulmaƣan, Petrgradta nindider qaraꞑƣь eş belən yterelgən, jəhyd Baumanƣa Qazan şəhəreneꞑ yzəgendə həjkəl qujьp, Prolomnьj uramьn Bauman ismenə almaştьrdьlar.

Alarnьꞑ tatar xalqьnnan bu raveştə kɵlyləren kyrep, tatar çəmaƣətcelege az borcьlmadь. Ləkin GPU palaclarь tarafьnnan qurqьtьlƣan xalьq teşen qьsьp tyzərgə həm yc alu vaqьtьn sabьrlьq belən kɵtərgə məçbyr buldь.

Bez yzebezneꞑ vatanьbьznь, xalqьbьznь, mədəniətebezne jaratabьz həm sɵjəbez. Bezneꞑ xalqьbьznьꞑ kɵrəş tarixь zur həm danlь. Tatar xalqь jɵz jьllar bujьnca urьslarnьꞑ qatь qьsuьna qarşь tɵrle jullar belən kɵrəş alьp kilgən bulsa, revolytsiədən soꞑ jəhyd - bol'şeviklarnьꞑ qatь qьsuь astьnda 25 jьl bujьna ƣəzap kyrde. Ləkin kɵrəştə cьnьqqan tatar xalqь bol'şevizmnьꞑ qьsularь artqan sajьn, yzeneꞑ kɵrəş jullarьn yzgərtep, tatar millətenenꞑ bɵtenlegen, saflьƣьn həm mədəniəten saqlap qalu carasьna kereşte. Şuşь julda kɵrəşyce, bezneꞑ iꞑ aldьnƣь ƣalimlərebez GPU palaclarьnьꞑ qorbanь buldь.

Bez bygen ilebezdən cittə torьp, yzebezneꞑ mɵstəqillegebez ɵcen kɵrəşəbez. Bol'şevizmnьꞑ qanlь tьrnaƣь astьnnan xalqьbьznь həm mədəniətebezne qotqaru ɵcen qulьbьzƣa kɵcle qoral aldьq. Tatar xalqь, ikence vatanьbьz bulƣan legionnan şul izge burьcnь ytəyne kɵtə. Şunьꞑ ɵcen hər ber legioncь legionnьꞑ saflьƣь həm anьꞑ bezneꞑ teləgebezgə qarşь kilyce doşman cyp-carlarьnnan ərcy ɵcen rəximsez kɵrəşergə tieş.

Legionnь jaratьp həm aꞑar bezneꞑ ikence vatanьbьz itep qaraƣan vaqьtta qьna, bezneꞑ xalqьbьznь ƣəzaplaƣan, mədəniətebezne xurlaƣan, ilebezne talaƣan jəhyd-bol'şeviklardan ycebezne alacaqbьz həm çiꞑep cьƣacaqbьz.

Hər ber legioncь xalqьbьznьꞑ tygelgən qannarь, birgən qorbannarьnьꞑ həm xurlanƣan mədəniətebeznen ycen bol'şeviklardan alu belən janarƣa tieş.

Q. Taꞑ

Mussolini həm anь azat itүce german soldatlarь

Mussolini nicek qotqarьlƣan

Germaniəneꞑ xəbər biry bjurasь, german paraşutcьlarь həm qurqьnьcsьzlьq xezməten ytəyce soldatlarь, şulaj uq ϟϟ byleklərenenꞑ Ducene azat itylərе turьnda, tybəndəge tulь məƣlumatlarnь iƣlan itte.

TƟRMƏNE JAULAU

Ducene azat ity burьcь jɵklətelgən ϟϟ bylege başlьƣь. Ducene 28 nce augusta Izge Magdalina utrauьnnan Rimdən tɵn jaq — kɵncьƣьş jaqta 90 kilometr jьraqlьqtaƣь Abruts taularьnьꞑ Gran Sosso tɵrkeme rajonьndaƣь 2900 metr juqarьlьq taudaƣь ber hotel (qunaq jortь) ƣa kycerelgənen belygə ireşə. Mussolini ber nicə jɵz karabinerlar tarafьnnan saqlana. Qunaq jortь yzənlektən barь asьlma jul belən genə totaşqan bula. Şunьꞑ ɵcen Duceneꞑ jabьlƣan urnьna, barь tik kyp səƣətle auьr tauƣa meny julь aşa qьna ireşergə mɵmkin.

4500 METR BIEKLEKTƏN

Hava kyzətcelege tarafьnnan urьn tikşerelgənnən soꞑ, 12 nce sentəbr azat ity kɵne itep bilgelənə.

14 səƣət 10 minutta ϟϟ bylegeneꞑ başlьƣь tuƣьz keşe belən, maqsattan ber nicə jɵz metr citkə, taular tɵrkeme ɵstendə, 4500 metr bieklektən tɵbəlep tɵşə torƣan ocqьctan paraşut belən sikerələr. Tɵrmə — hotel urnaşqan məjdannьꞑ barь ber nicə jɵz kvadrat metr qьna buluьn həm məjdannьꞑ hər jaƣь tekə jarlar belən uralьp alьnuьn kyz aldьna kitersən, bu eşne başqaru nindi auьr şartlar ecendə ytəlyen bik jaxşь aꞑlap bula.

DYCE TƏRƏZƏDƏ

Yzləre sikergəctə, qəçəpkə həm qatьp qalƣan karabinerlarƣa qarşь pulemjot qujьp, ϟϟ bylegeneꞑ başlьƣь ike soldat belən berlektə, qunaq jortьnьꞑ podvalьna kerə torƣan karidorƣa taşlanalar. Bu karidornьꞑ radio stansiəsenə alьp kerə torƣan jul buluь belenə. Mьltьq tytəse belən ber nicə mərtəbə suƣьp, radio tapşьru apparatьn vatalar. Bu jul belən jortƣa kerergə mɵmkin bulmauь belengəc, kerergə ikence jul ezləy ɵcen tьşqa cьƣalar.

Şuşь vaqьtta, zur suƣьş qorallarь belən ɵlkən lejtenant julbaşcьlьƣь astьnda, jaꞑa paraşutcьlar tɵrkeme tɵşə. ϟϟ bylegeneꞑ başlьƣь soldatnьꞑ çilkəsenə basьp, ber nicə soldat belən divar aşa sikerə həm karabinerlar tarafьnnan pulemjot qujьp saqlana torƣan qunaq jortьnьꞑ ecenə alьp keryce julƣa turь kilələr. Qullarьnda aftomat bulƣan xəldə, alar karabinerlarƣa: **„Qulьƣьznь juƣarь kytəregez!"** dip qьcqьralar. Karabinerlar bu xəl qarşьnda qauşau həm qurqularьnnan hic syzsez bu bojьrьƣnь ytilər.

Şuşь minutta bylek başlьƣь, jortnьꞑ ikence qatьndaƣь tərəzədən Dycene kyrə. Bylek başlьƣь aꞑarƣa:

„Jaꞑa Tɵrkstan" gəzitəse idarəsenə

German xalqь belən ber sojuzda torьp, bol'şevizmƣa qarşь həm mɵstəqil Tɵrkstan ile tɵzy ɵcen kɵrəş məjdanьna cьƣqan Tɵrkstan legioncьlarьn həm komandirlarьn — legionьƣьznьꞑ ike jьllьq bəjrəme kɵnendə, tatar legioncьlarь həm „Idel-Ural" gəzitəse idarəse ismennən qajnar raveştə təbrik itəbez.

Bol'şevizm, Tɵrkstan ilen tɵrle ɵlkələrgə bylep, alarnь kɵcsezləndery həm urьslaştьru səjasəten alьp bardь. Ləkin alarnьꞑ qara plannarь çimerelde. German ƣəskərləre belən ber safqa basьp, qullarьna qoral alƣan Tɵrkstan jegetləre milli azatlьq bajraƣь astьna tuplanьp kɵrəşkə kytəreldelər.

Azatlьq sɵjyce tɵrkstanlь qərdəşlərebez bygen taƣьn da ata-babalarьnьꞑ julь belən kitep, xəzerge suƣьşta zur batьrlьqlar kyrsətələr.

Tɵrkstanlь qərdəşlərebezneꞑ bol'şevizmƣa qarşь kɵrəştə bulƣan uꞑьşlarь bezne quandьra. Cɵnki bezneꞑ başlaƣan eşebez, teləgebez həm məqsətebez ber. Bu berlek julьnda hər vaqьt bergə bulacaqbьz həm çiꞑygə qədər suƣьşacaqbьz!

Barlьq millətlərneꞑ jausz doşmanь bulƣan jəhyd-bol'şevizmƣa qarşь kɵrəştə Tɵrkstan legionьnьꞑ zur çiꞑylərgə ireşyen həm çiꞑyce Tɵrkstan legionь kiləcək ɵc jьllьq bəjrəmen yz ilendə itsen dip telibez.

Jəşəsen Tɵrkstan xalqь həm anьꞑ danlьqlь milli kɵce — Tɵrkstan legionь!

Jəşəsen Idel-Ural həm Tɵrkstan xalьqlarьnьꞑ bozьlmas duslьƣь!

„IDEL-URAL" gəzitəsenenꞑ baş redaktorь
QIAM ƢƏLIEF

4° Zsn 55 624

„Dyce! Saq bulьꞑьz, tərəzədən artqa kitegez!" dip qьcqьra.

„MINE HITLER ÇIBƏRDE..."

Şul minutta uq ikence ber tərəzədən karabinerlarnьꞑ podpolkovnigь kyrenə həm soꞑьnnan anьꞑ Dycene saqlaucьlarnьꞑ başlьqь ikənlege belengən. Germanіə bylegeneꞑ başlьqь anarqa revolverdan təzəp, qulьn kytərergə bojьrьq birə. Karabinerlarnьꞑ ofitserь qulьn kytərep: „Atmaqьz, atmaqьz!" dip qьcqьra.

ϟϟ bylege başlьqьnьꞑ Ducene tərəzədən kyrye arqasьnda, əsirdəge Mussolininьꞑ bylməseneꞑ qajda ikənen dəres bilgeləygə məmkinlek birgən. Şuşь vaqьt ecendə jardəmce keclər çirgə təşələr. Italiannar tarafьnnan qujьlqan pulemjotnь ajaq belən tibep citkə taşlьjlar da, ϟϟ bylege başlьqь ber nicə soldat belən basqьctan juqarьqa taşlana. Dyce torqan bylməneꞑ işegen vata həm kətelməstən anьꞑ belən jəzgə jəz ocraşa.

Bylmədə Ducene saqlau ecen qujьlqan Italiə jəşren politsiəseneꞑ ike agentь bula. Alar hər ikese də bylmədən cьqarьlqannar. Germaniə bylege başlьqь tərəzəgə kilep, jort aldьnda torucь soldatlarqa nindi caralar kyry turьnda bojьrьq birə. Annan soꞑ ul Ducegə mərəcəqət itə: **„Dyce! Adol'f Hitler mine sezne azat ity ecen çibərde. Sez xəzer minem saqcьlьqьm astьnda qalasьz. Min əşneꞑ unьşlь təmam bulunьna ьşanamьn".**

Dyce ber nidə əjtmicə, anьꞑ janьna kilep, anь qocaqlьj da: **„Min şuşьnь kətkən idem. Mine qotqaru turьnda Adol'f Hitler bəten məmkinlekne eşləjəcəgenə min ber vaqьtta da ikelənmədem"** di.

Bylek başlьqь Dycene ike soldat saqcьlьqь astьnda qaldьrьp, yze kiləcəktə jortnь saqlau həm borьlьp qajtu carəlarьn kyrə başlьj. Bu vaqьtta Dyce julqa xəzerlənə. ϟϟ bylegeneꞑ başlьqь, karabinerlar başlьqьna Italiə soldatlarьn qunaq jortьnьꞑ aşxanəsenə çiarqa bojьrьq birə. Kamendantqa yzəngə totaşa torqan asьlma julnьꞑ cik stansiəsendə ber batalion german soldatlarьnьꞑ xəzer torqanlьqlarьn əjtə. Soꞑьnnan alar belən radio bəjlənеşe julqa salьna.

OCUCЬNЬꞐ HƏVƏSLEGE

Qunaq jortь məjdanьna berence german soldatlarь təşep, jartь səqət vaqьt ytkəctə, şul uq məjdanqa Ducene qurqьnьcsьz urьnqa kycery ecen tar məjdanqa fizelerştorx sistemьndaqь tar məjdannan kytərelə ala torqan ocqьc təşə (cənki başqaca məmkinlek bulmьj). Duce yzen qotqarucь belən şuşь ocqьcqa utьra. Bu taulьqtaqь tar urьnnan ocqьc belən kytərely, barь tik ocucьnьꞑ artьq həvəslege həm ostalьqь arqasьnda qьna bulьrqa məmkin. Ocqьcqa kytərelep kitkən vaqьtta maşina belən idarə itep, Abruts taularь əstennən ocqancьqa qədər tirən coqьrlar həm tau qialarь aşa sikerergə turь kilə. Bu Duceneꞑ azatlьqqa cьqunьꞑ soꞑqь qarşьlьqlarь bula.

Bu operatsiəgə qatnaşqan soldat-paraşutcьlarnьꞑ həm ϟϟ bylege soldatlarьnьꞑ əctən ber əleşe paraşut belən sikergənnən soꞑ bilgesez juqaldьlar. Şuşь vaqьtqa qədər bolarnьꞑ kypmese isən bulularь bilgesez.

MUSSOLINI BADOLIONЬꞐ XIANƏTE TURЬNDA BELMƏGƏN

Dyce yzeneꞑ azat bulunьna qədər, Badolio xəkyməteneꞑ xianətcel rəveştə birelyen belməye bilgele buldь. Yzeneꞑ əsirlek vaqьtьnda, ul səjasi həm xərbi vaqiqələrdən ber nindi də məqlumat ala almaqan. Tьşqь dənja belən bəjlənеşe totarqa ber nindi də məmkincelek bulmaqan həm anь saqlaucьlarqa, anьꞑ belən səjləşy bik nьq tьjьla.

Dycene kyp mərtəbələr tərmədən tərməgə kycergən vaqьtta xalьq belən bəjlənеştə buldьrmau ecen, anь kycergən jullarda jalqan hava trevogalarь birgənnər. Ducene sanitar aftomobilendə jərtkənnər. Xianətce Badolio xəkyməte şundьj ojatsьz jullar belən Dycene yzeneꞑ xalqьnnan jəşerergə tьrьşqan.

DYCENE AZAT ITYCELƏRGƏ BYLƏK

Dycene qotqarucь ϟϟ bylegeneꞑ başlьqь Otto Skortseni qəharman dərəcəsendəge timer tare belən byləklənə. Adol'f Hitler 15 nce sentəbrdə anь yzeneꞑ baş kvartirьnda qabul itep, anьꞑ dokladьn tьꞑladь.

Mussolininьꞑ biş bojьrьqь

15 nce sentəbrdə Mussolini Italiədə faşizmnьꞑ julbaşcьlьq ity burьcьn janadan yz əstenə aldь həm Rim radiosь aşa xəkymətneꞑ biş bojьrьqьn iqlan itte. Faşistlar firqəse bygenge kəndə faşist-respublikancьlar firqəse isme belən jərtelə. Şunьꞑ ecen Italiədə monar qədər formal jaqtan jəşəp kilgən monarxiə təzeleşe juqqa cьqarьla.

Xəkymətneꞑ 1 nce bojьrьqь

„Italiəneꞑ bəten xianətsez kərəşcelərenə. 1943 nce jьlnьꞑ 15 nce sentəbrennən Italiədə faşizm belən julbaşcьlьq ityne janadan yzemneꞑ əstemə qabul itep alam".

MUSSOLINI

Xəkymətneꞑ 2 nce bojьrьqь

„Min Alessandro Pavolininь milli faşizm firqəseneꞑ vaqьtlь sərkatibь itep bilgelim. Firqə bygenge kənnən başlap respublika faşist firqəse isme astьnda jərteləcək".

MUSSOLINI

Xəkymətneꞑ 3 nce bojьrьqь

„Badolio xəkyməte tarafьnnan almaştьrьlqan bəten xərbi, səjasi həm başqa xezmətkərlərneꞑ hər qajsьna da yzləreneꞑ elektə başqarqan xezmətlərenə qajtьp burьclarьn ytərgə bojьram".

MUSSOLINI

Xəkymətneꞑ 4 nce bojьrьqь

„Bəten firqə ojьşmalarьn tiz rəveştə janadan ojьştьrьrqa həm alarqa tybəndəgelərne ytərgə bojьram:

a) Italiə çirendə qomumi doşmanqa qarşь suqьşucь Germaniə qəskərlərenə jardəm itərgə.

b) Xalьqqa iqtisadi həm ruxani jaqtan jardəm ity əcen alьp barьrqa.

c) Xəkymətkə almaşьnu həm kapitulətsiəgə qarata nindi mənasəbəttə bulularь turьnda firqə əqzalarь arasьnda tikşery uzdьrьrqa həm qurqaq şulaj uq xianətcelərne başqalarqa sabaq bulьrlьq itep çəzaqa tartьrqa".

MUSSOLINI

Xəkymətneꞑ 5 nce bojьrьqь

„Milli qurqьnьcsьzlьqnь tə'min ity ecen militsiələrneꞑ bəten kyꞑelle bylekləren ojьştьrьrqa bojьram".

MUSSOLINI

Mussolini Adol'f Hitler janьnda

Mussolini totqьnnan qotьlqannan soꞑ, Adol'f Hitlerdə ber nicə kən qunaqta buldь.

Fransuz kyꞑellelərе

Bol'şevizmqa qarşь kərəşy ecen ojьştьrьlqan fransuz kyꞑellelərе bylege. Versaldan, kencьqьş frontьna kittelər.

Front xəllərе

Kencьqьşta bol'şeviklar soꞑqь kənnərdə suqьşnьꞑ auьrlьq yzəgen Vəzma, Jelnə, Beloje tarafьna kycerdelər. Bu əlkələrdə Germaniə kecləre saqlanu suqьşь belən qarşь toruda zur qatьlьq kyrsətələr.

Germaniə qorallь kecləre zur manevr suqьşь alьp baru arqasьnda, yz kecləren kiləcək həcymnər ecen arttьralar. Bu kənnərdə frontnь qьsqartu teləgennən cьqьp, Novorossieski şəhəre qaldьrьldь.

*

Italiəneꞑ kənjaqьnda həm urtasьnda Saliruo tirəsendə Angliə—Amerikanьꞑ jaꞑa keclərēnə qarşь qatь suqьşlar bara. Ingliz-amerikalьlarnьꞑ Italiəneꞑ kən jaqьnda bulqan german qəskərləren kisep alu plannarь juqqa cьqarьldь. Italiəneꞑ iꞑ məhim pozitsiələre german qəskərlərе qulьnda tora.

Germaniə qəskərlərе alьnqan bojьrьqnь ytəy jezennən həm doşmannьꞑ basьmьnnan tьş, Sardiniə utraunnan cьqtьlar. Xianətce Badolionьꞑ qəskərlərе gavannarqa jynəlyce german bylekləre artьnnan, arada jaxşь uq zur buş urьn qaldьrьp kilydə dəvam ittelər. Alar utraudan cьqucь german byleklərеneꞑ iꞑ soꞑqьlarь artьnnan qьna ut acarqa batьrcьlьq ittelər.

Kencьqьş frontьnda barqan suqьş xərəkətlərenə qomumi kyzəty

Bu jьl kencьqьş frontьnda ike ajdan artьqqa tartьlqan qatь suqьşlarnьꞑ barьşьna qarata, Germaniəneꞑ frontnь qьsqartьp kire cigenyen tərlecə aꞑlau fikerlərе tudь. Qajberəylər monьꞑ nətiçəsen Germaniəneꞑ kecsezlegennən, qajberəylərе kən jaq fronttaqь suqьşlarnьꞑ tə'sire arqasьnda dip aꞑlьjlar. Tik bu məs'ələgə tirənrək qaraqan keşelər genə german qəskərləreneꞑ strategik plan bujьnca kire cigenyləren xəzerge kəndəge suqьşta berdən ber dəres jul buluьn acьq kyrələr.

Jaxşь qьna analiz belən kencьqьş frontьndaqь suqьşnьꞑ barьşьna qarasaq, german qəskərləreneꞑ kire cigenye — zur xərbi manevr buluь kyrnep tora. Bu manevr arqasьnda doşmannь şaqtьj kecsezlətep, anьꞑ qanьn tygep, front sьzьqьn qьsqartьp, yzenə jaꞑa rezerflar tuplap, german qəskərlərе jaꞑa saqlanu nьqьtmalarьna kycələr. Tik ber həcym belən genə, jaꞑa çirlər basьp alu genə suqьşta çinek cьqьp bulmьj. Suqьşta doşman qəskərləren təmam tar-mar ity belən genə çiꞑygə ireşergə məmkin.

German qəskərləreneꞑ manevrь bujьnca, doşman jaꞑa suqьş məjdannarьna tartьp kiterelə həm qoral kece belən tə'min ity bazalarьnnan jьraqlaştьrьla. Nətiçədə tərle jaqtan jasalqan həcymnər arqasьnda doşman zur juqaltularqa ducar itelə. Xəzerge kəndə bu manevr ber urьnlь manevr qьna bulmьjca, frontnьꞑ kiꞑ kyləmendə qullanьla torqan zur manevr suqьşьna əjlənde. Zur manevr jasau ecen şulaj uq quətle kec buldьru taləp itelə. Manevr suqьşьnda iꞑ məhim nərsələrdən bulьp sanalqan keşe kece, qoral həm urьn şartlarь belən german qəskərlərе tulьsьnca tə'min itelgənnər. Acьqraq aꞑlau ecen bu ec şartnь ajьrьm qarьjq:

1. Urьn (suqьş qьrь). 1941—42 nce jьlqь suqьşlarda german qəskərlərе bik kyp çirlərne yzləreneꞑ qullarьna aldьlar. Xəzerge kəndə bu çirlər german qəskərlərenə manevr suqьşlarь alьp barьrqa zur məmkinlek tudьrdьlar. 3000 kilometrqa suzьlqan kencьqьş frontьn totu ecen 300 gə jaqьn diviziə kirək (ber diviziəneꞑ kece 10 kilometr kinlektəge frontnь tota ala). Monьꞑ əstenə front aldьndaqь diviziələrdən başqa suqьşnьꞑ operatif diviziələre buluь kirək. Frontnь qьsqartu arqasьnda, jaꞑa urьnnarda həcym jasarqa kec tuplau ecen front sьzьqьn qьsqartu bu operatif rezerflar sanьn kyp dərəçədə arttьra. Kencьqьş frontta bulqan kiꞑ məjdannar kyemə suqьşnь alьp baruqa zur jardəm itələr, doşmannьꞑ həcym xərəkətenə zur auьrlьqlar tudьralar. Saqlanu suqьşьn alьp baru ecen unajlь urьnda tuplanqan Dneprdaqь nьqьtmalarnь ezy ecen doşman jaꞑa keclər tuplarqa tieş. Aldaqь kənnərdə Gomel belən Dnepropetrovsk arasьnda kecle suqьşlar buluь kətelə.

2. Keşe kece. German qəskərləreneꞑ jaxşь suqьşcan bulularь hər kemgə də acьq. Bu suqьşta german soldatь yzen iꞑ kecle həm iꞑ tərtiple soldat itep tanьttь. Keşe kecenə bəjə birgəndə ber german soldatьnьꞑ ec qьzьl qəskər soldatьna qarşь tora aluьn istən cьqarmasqa kirək. Bu qorь caqьştьru qьna tygel. Anьꞑ dereslegen suqьş nətiçələre kyp kyrsətte inde. Məsələn, Orel tirəsendə bulqan suqьşta ber german armiəse tarafьnnan 300 000 qьzьl qəskər juq itelde, 18 000 əsirgə alьndь, 5000 tank həm 854 tup çimerelde. Şulaj itep ber armiə ec armiəgə qarşь unьşlь suqьş alьp bardь.

3. Qoral. German qəskərləreneꞑ qoralь Jevropada hər vaqьt berence urьnqь alьp kilde. Bu qoral kece san jaqьnnan qьna kyp bulmьjca, sьjfat jaqьnnan da yzləreneꞑ juqarь bulularьn tanьttьlar. Məsələn, Orel janьndaqь suqьşlardaqь ber həcymdə həcymgə kilgən 600 Sovet tankьsь (T — 34) 12 german tubь tarafьnnan juqqa cьqarьlqan. Şulaj itep bol'şeviklar frontьnьꞑ qajber əlkələrendə 5—10 mərtəbə artьq qoral kece tuplasalar da, german qorallarьnьꞑ jaxşь sьjfatlь buluь arqasьnda kyzgə caqьlьrlьq unьşqa ireşə almadьlar.

Soꞑqь ike jьl ecendə german xərbi sənaqəte bik nьq kecəjde. Monь aꞑlau ecen 1941 nce həm 1943 nce jьllarda bulqan qoral jasap cьqarunь caqьştьru çitə.

Tybəndəge sannar 1943 nce jьlnь 1941 nce jьlqa qaraqanda qoral jasap cьqarunьꞑ nicə mərtəbə artьq buluьn kyrsətə (əgərdə 1941 nce jьldaqь qoral jasap cьqarьşnь 100 protsent itep alsaq):

Çinel tuplar . .	400 %
Auьr tuplar . .	315 %
Tank tubь . . .	220 %
Çinel tanklar . .	4 mərtəbə
Auьr tanklar . .	2 mərtəbə

Qəskərlərne qoral belən tə'min ity 6,5 mərtəbə yskən.

Şulaj itep, berencedən, German qəskərləreneꞑ manevr suqьşь alьp barularь alarnьꞑ kecsezlənylərennən tygel. German xərbi komandalьqь yzeneꞑ jaꞑa strategiəse belən yzeneꞑ keşe kecləren saqlap qala. Ikencedən, bol'şeviklarnьꞑ bu həcyme, kyp qan tygy nətiçəsendə, alarda keşe kecen beterəcək. Əcencedən, xəzerge kəndə manevr suqьşьnьꞑ məhim şartlarьnnan bulqan keşe kece, qoral həm urьn əstenlege german qəskərlərе qulьnda tora.

Polkovnik ALIEF

Britaniə xəkymətc turьnda bol'şeviklar

Britaniə hənərcelər berləşməse çiьlьşьnda qatnaşucь Sovet vəkillere rə'ise Şvernik Soaytsportta ike səqətlek notьq belən cьqtь. Çiьlьşta qatnaşucьlardan ber kemnen də rus telen belməygə qaramastan, ul notьqьn rusca səjləde. Şvernik bolaj diep belderde: Italiə vaqiqələre, kenbatьş Jevropada ikence front təzy jekləmələren ingliz-amerikalьlar estennən ber tərle də ala almьj. Ul yzenen notьqьnda Britaniə xəkymətenen səjasəte belən qənaqətlənməyen belderde.

Linkor „Rim“nьn batьrьluь

Italiə sularьnnan ingliz-amerikalьlar jaqьna qacьr cьqarqa barqanda, german hava kecləre tarafьnnan batьrьlqan linkornьn — linkor „Rim“ ikənlege raslandь (su sьjdьrьşlьqь 35 000 tonna, suqa 1940 ncь jьlda təşerelgən).

„Rim“ — Italiə xərbi flotьnьn in jana suqьş kimələrennən berse ide. Anьn kecle qorallanuь həm zur tizlege arqasьnda, ul dөnjada in jaxşь linkorlardan berse bulьp sanaldь.

Legioncьlar safta
Uffz Philipps fotosь

Əjtce

Əjtce mina barmь sinen
Kyktə tulqan ajnь kyrgənen,
Tulqan ajqa qarap çəjge təndə
Tərle ujlar ujlap jərgənen.

Barmь sinen serle çəjge təndə
Tьnlaqanьn garmon tauьşьn,
Monlь təndə ozьn kəjgə salьp
Çьrlaqanьn jərək monьn həm də saqьşьn.

Barmь sinen ajlь təndə
Tьn jьlqanь bujlap jərgənen,
Məxəbbəttən janьp jəş jərəgen
Kətep, ajdaj, matur səjgənen.

Barmь sinen səjgən jarьn belən
Ajlь təndə bergə jərgənen,
Ec serlərən ana səjli-səjli
Kiləcəkkə jullar qorqanьn.

Barmь sinen ajnь şahit itep
Səjgənenə vəqdə birgənen,
Өzelep səjəm, çan kisəgem,
Hic taşlamam, bəqerem, digənen.

Mində şahit digən kebek
Sajraqandьr şunda sanduqac,
Xəterlisen bulьr sin bu tənne
Səjgənenne ezelep saqьnqac.

Ojalmьjca, bozsan antьnnь,
Tulqan ajqa nicek qararsьn.
Çəjge təndə monlь sanduqacnьn
Sajraqanьn nicek tьnlarsьn?

Ş. NIQMƏTI

Ul kətə

Qojaş cumqan tirən ofьqlarqa,
Ajnьn nurьn bolьt qaplaqan.
Çirdə tьnlьq, ismi çillər,
Çan iəse bar da joqlaqan.

Ontьlqanda ber, barь tik qart qajьn
Jafraqlь başьn selkətə,
Tən də tujqan ozьn joqьsьnnan
Tan qarşьlap, jaqtь kən kətə.

Jьraq ofьqlardan nurьn sibep,
Tənne ozatьr, ənə kən qajta.
Tanqь qoşcьq qundь tiragenə,
Sajrьj ezelep, nicek monajta.

Tən joqьsьn bylde kyp kisəkkə
Səjgən dustьn saqьnьр Səria,
Tyzə almadь qoşlar tauьşьna
Cənki citen, jalqьz, çan kəjə.

Qalьn mamьq tyşək qatь sьmaq.
Joqь almadь zəngər kyzləre.
Bit innegen juьp jəşlər aqtь.
Saqьnu xisc joqь birmədc.

Tərəzəsen acьp al baqcanьn
Gyzəllegen səjep tujmadь,
Aşьqьр kerə tatlь cəcək isc,
Juqaltqandaj yzen ujladь.

Tannь kətkən aq qajьn tik,
Aşьqьр kətə batьr jegeten.
Kəndezendə saqьnьр xatlar jaza
Өzmi hic tə duslьq ememen.

Qaj kicəsen, səjgən dustь itep,
Mamьq tyşəgenə cumьр juana.
Qocьр yrkən bula, tik jalqьz
Xiallarqa kerep juqala.

Leg. MOQAMAJ

Nedic baş kvartirada

18 nce sentəbrdə, Adol'f Hitler yzenen baş kvartirьnda. Serbiə ministr-prezidentь general-polkovnik Milana Nedicnь qabul itte. Bu qabul itygə qədər, Germaniə tьşqь eşlər ministrь fon Ribbentrop Serbiə ministrlər sovetь rə'isen qabul itep, Serbiədəge xəllər turьnda ozaq səjləşylər alьp barqan ide.

Rodosanь alu

Germaniə qorь çir həm dingez qəskərlərenen tiz həm kisken rəveştə xərəkət itylərə nətiçəsendə, Rodosa utraularь yzenen nьqlь nьqьtmalarь həm jar batarejələre belən, bətenləj isən kileş, Germaniə qəskərləre qulьna kycte. Ber yk vaqьtta utraularnьn bөten aerodromnarь həm Italiə jək kimələre qulqa alьndьlar.

Utrau garnizonьnьn kyp sandaqь Italiə soldatlarь, şul xisaptan „qara kylməklelər“ bylege Badolionьn xianətcel rezimь өcen kerəşydən baş tartьр, Germaniə qəskərlərenə bujsьndьlar. Rodosa şəhərendəge karabinerlar bylege german qəskərləre jaqьna cьqtь.

Adol'f Hitler notьqьna Londonnьn qaraşь

London gəzitəse „Observer“ Adol'f Hitlernьn sonqь səjləgən notьqьna qarata, — „Əgərdə Adol'f Hitler notьq belən cьqtь ikən, monь ber ocraqlь syz dip kenə qararqa məmkin tygel. Germannar ber yk vaqьtta qətqi xərbi həm səjasi caralar qullandьlar. Bu caralar nətiçəsendə, ozaqlamьj ingliz-amerikalьlarqa Hitlernьn strategiəse belən tanьşьrqa turь kiləcək“, — dip jaza.

Legioncь zur qьzьqsьnu belən toraq aldьn bizi
Uffz Philipps fotosь

Şəhər həm auьl

Marks, şəhər belən auьl arasьndaqь bulqan qarşьlьqlarnь, kapitalizm, eşləp cьqaru təzeleşenen tөp qarşьlьqlarьnnan berse dip sanьj. Bol'şeviklar Sovetlar Sojuzьnda təbe-tamьrь belən betereldc, dip qьcqьrudan tuqtamadьlar. Dəreslektə bol'şeviklarnьn bu syzlərə ojatsьz aldau ide.

Firqə diktaturasь, iske Russiədə şəhər belən auьl arasьnda jəşəgən qarşьlьqlarnь betery genə tygel, ə kiresencə anь ber nicə tapqьr kөcəjtte həm tirənəjtte. 1919 ncь jьlda Lenin: „Şəhər auьlqa tigezləşə almьj. Bu dəverdəge tarixi şartlarda auьlnьn şəhərgə tigezləşye məmkin tygel. Şəhər, hic şiksez, auьlnь yz artьnnan alьp bara. Məs'ələ barь, „şəhər“ sьjnьflarьnnan qajsь auьlnь yz artьnnan alьp bara aluьnda, bu burьcnь başqarьр cьquda həm şəhərnen bu çitəkcelege nindi təslərdə buluьnda tora“ (Əsərlər, XXIV nce tom, 633 nce bit) dip jazdь. Şulaj itep, məs'ələnen qujьlьşьnda qarşьlьq kilep cьqa. Anьnca xalьqnьn kypcelegen təşkil itkən igencelər barь tik ikence dərəçədə genə bulqan tərkem itep qarala.

Dөrestəndə, bol'şeviklar səjasətenen tormьşqa aşьrьluь şunь kyrsətte: sьjnьf bulu jaqьnnan igencelərne səjasi xoquqtan ajьrьр, şul uq xoquqsьzlьqqa eşcelərne də ducar ittelər. Nətiçədə diktatura proletariat qulьnda bulmьjca, firqə qulьnda, jəisə taqь da dөresrəge — firqənen juqarь qatlauь qulьnda buldь.

Mondьj şartlarda şəhər belən auьl arasьndaqь qarşьlьqlarnь betery turьnda ujlasь da juq ide. „Barь igencelər belən „elemtə“ genə Sovet xəkymətenen qaqşamaslьq kөcen həm sotsialistik təzeleş unьşlarьn xəl itər“ dip bolşeviklar kyp səjlədelər. Alarnьn eşləgən eşlərə hər vaqьtta da bu elemtəgə qarşь kilde.

Suqьş kommunizmь jьllarьnda uq grazdannar suqьşьnda talanqan ildə, auьlnь azьq-tөlek salьmь çiu julь belən talap, bol'şeviklar tiz genə sotsializm təzergə mataştьlar. Firqə başlьqlarьn bu totqan səjasətlərennən kire qajtaru өcen Antonof xərəkate, Kronştadt kytəreleşe həm ilne tetrətep ytkən igencelər baş kytəry dulqьnь kirək buldь.

NƏP (Jana iqtisadi səjasət) vaqьtьnda, xosusi milek barlьqqa kilgəc, igencelər irkenerək şulьş ala başladьlar. Ləkin anda da sənaqət tauarlarь bəjəse belən auьl xuçalьqь produktlarь bəjəse arasьnda, alarnь ajьrьр torqan „qajcьlar“ idarə ityce firqə tarafьnnan auьlnь qьsu, izydən başqanь anlatmadьlar.

1928 nce jьlda, firqədə həm ildə berdən ber diktaturanь Stalin yz qulьna alqac, ul ьzqьrьр auьlqa jana hөçym başladь. Igencelərnen kolxozqa irekle rəveştə kerylərə turьndaqь kөlep əjtelgən syzlərgə jəşrenep, Stalin agentlarь qanlь terror həm massa kyləmendəge jasalma aclьqlar belən igencelərne kөcləp dəvlət qollarьna əjlənderdelər.

Utьzьncь jьllarda hər çirdə ytkərelgən kyməkləşy — Sovet auьlьn xəjercelekkə tөşerde. Auьlnь rəximsez rəveştə izy, talau arqasьnda, berence ciratta bişjьllьq plannь tormьşqa ytkəry səjasəten totu bol'şeviklarqa hic tə qomacaulamadь. Sovet xəkymətenen xalьqqa qarşь alьp barqan səjasətenə bulqan igencelərnen acuьn, Stalin mьsqьllap „taraqan qьştьrdauь“ dip atadь.

Germania belən suqьş başlanqannan son, bol'şeviklar terror həm aldau julь belən, millionlaqan igencelərne cirek qasьr bujьna in qatь rəveştə izep kilgən xəkymətne jaqlarqa məçbyr ittelər. Millionlaqan qьzьl qəskərlər frontta qan tykkəndə, alarnьn xatьnnarь həm balalarь kөce belən bol'şeviklar kolxoz basularьnda qollar təsendə fajdalanьр kiləiər. Basudan çiьlqan bөten unьşnь dəvlət yzenə tartьр ala. Dөnja revolytsiəsenen qanlь şəyləse belən sataşьр jөrgən qьzьl imperialistlarnьn avanturasь өcen. Sovetnьn ac həm jalanqac auьlь bu suqьştaqь bөten auьrlьqlarnь yzenen өstenə alьrqa məçbyr itelde.

Şulaj, 25 jьl bujьna beznen ildə xəkem sөrep kilgən bol'şeviklar şəhər belən auьl elemtəse urnьna, şəhər belən auьl arasьnda tarix bujьnca jəşəp kilgən qarşьlьqlarnь hər jaqlap tirənəjty səjasəten ytkərdelər. Bu qarşьlьqlar bol'şeviklar tarafьnnan sonqь cikkəcə kiskenləştelər həm barь NKVD nьn jauьz terrorь qьna Stalin tərkemen xalьq kyrə almauьlьqьnьn şartlauьnnan saqlap kilde.

Bol'şeviklarnьn səjasəte — igencelərnen ber tərlesen bol'şeviklarqa qьna tygel, şulaj uq şəhər xalqьna da qarşь bastьrdь. Tik xalьqnьn xəzerge kөndə bol'şeviklarqa qarşь barqan kөrəşe genə şəhər belən auьl arasьndaqь citləşy bilgelərеn bөtenləjgə betərəcək. Bu kөrəş nindi genə təslərdə ytyenə qaramastan, kөnnən kөn xalьqnьn berlege nьqьj. Xalьq qatlauьnьn bersen ikencesenə qotьrtьр torucь bol'şeviklarnь qurqьtqan milli berdəmlek kөcəjə.

SSSR da azьq-tөlek xəle

Monnan ike jьl elek, suqьşnьꞑ başьnda, jaꞑa tərtip urnaştьrucь Germaniə qəskərləre belən bol'şevizm arasьnda berence bəreleştən həm qьzьl qəskər zur çiꞑelygə ocraqannan soꞑ, çəmaqətcelek fikerendə bol'şevizmnьꞑ kөcenə tieşle bəhə birməycelek xөkem sөrde. Bik kyplər, SSSR daqь cьn xəlne aꞑlamaqanqa, bol'şevizm menə tizdən çimerelergə tieş didelər. Mondьj qaraşlar, bol'şevizm jaqьndaqь dөres xəlne kyz aldьna kiterə belməycelektən, bol'şevizm tөzeleşeneꞑ kөcləy həm jalqanqa tөzelyenə, şulaj uq bol'şevizmnьꞑ qarşьlьq kyrsətyenə tieşencə bəhə birə belməycelektən kilep tuqan ber nərsə. Şunsь qьzьq ki, qatь kөrəşne kyz aldьna kitermicə, çiꞑel rəveştə genə çiꞑygə ьşanqan şuşь keşelər, bygenge kөndə axьrь cikkə qajtьp, bol'şevizmnьꞑ çiꞑelməjəcəge turьnda sөjlilər. Mondьj xəl bezneꞑ ilebezneꞑ bygenge kөndə bol'şeviklar xөkeme astьnda bulqan өlkələrendəge xəllər turьnda dөres xəbərdar bulmaularьnnan kilep tua.

Bol'şevizm qollьqь astьndaqь өlkələrdən alьnqan dөres məqlumatlar hər qajsь da, bol'şeviklarnьꞑ moꞑar qədər jəşəp kilyləre barь tik millionlaqan SSSR xalьqlarьnьꞑ qanь bəhəsenə həm tarixta kyrelməgən jьrtqьclьq, şulaj uq qəbaxət aldau jardəme belən jəşəyen kyrsətələr. Ul moꞑar qədər şul jalqan həm jьrtqьclьqь belən jəşəp kilde. Əle ul yzeneꞑ jəşəye өcen kөrəşygə, meꞑlərcə tank həm ocqьclar eşləp cьqaruqa, şulaj uq Angliə—Amerika kapitalьnьꞑ quşuь bujьnca SSSR nьꞑ jөz meꞑlərcə xalqьn Germaniə tubь həm pulemjotь astьna qujarqa sələxiətle. Şul uq vaqьt, Stalin həm anьꞑ terkeme, SSSR xalьqlarьnьꞑ soꞑqь kөcen həm maꞑlaj tirləren sьqьp cьqarьp qьna jəşi alqanlьqlarьn zur tajanьc həm ьşanьc belən əjtep bula. Qьsu maşinasьnьꞑ şөrebe soꞑqь cikkə qədər borьlqan, kөcləny soꞑqь cikkə çitkən. Menə şuşь soꞑqь ciktə bol'şevizm xөkyməte jalqan həm jьrtqьclьq arqasьnda qьna jəşəp kilə.

Bu məqalədə bez, barь tik xəzerge xalьq xuçalьqь tormьşьnьꞑ ber tarmaqьndaqь xəlneꞑ. bol'şeviklar bili torqan өlkələrdəge xalьqnьꞑ həlakət aldьnda toruьn kyrsətkən vaqiqələrgə genə tuqtalabьz.

Syz ilneꞑ azьq-tөlek məs'ələse turьnda bara. Azьq-tөlek məs'ələseneꞑ suqьşqa qədər yk inde ni dərəçədə auьr buluь turьnda Sovetlar Sojuzьnda jəşəyce xalьqqa bik nьq bilgele. Qomumi xalьq qьna tygel. xətta Ukraina. Kuban өlkələre kebek igen unьşьn mul birə torqan çirlərdə də igencelərneꞑ actan ylgən jьllarьn bez hər qajsьbьz da jaxşь xəterlibez. Şulaj uq suqьşnьꞑ berence jьlьnda uq xalьqnьꞑ ikməktən başqa nərsə ala almauьn, anь da bik qiьnlьq belən genə aluьn jaxşь xəterlibez. Şulaj uq kartocka bujьnca alьrqa tieşle bulqan başqa aşamlьq nərsələren də ozaq səqətlər ciratta torьp ta ala almadьlar. Bu xəl. suqьşqa qədər də həm suqьş başlanqannьꞑ berence ajlarьnda da, kyp səbəplər arqasьnda şundьj ide. Xalьqnьꞑ maqsatь belən xisaplaşmьjca, ikməkne cit ilgə cьqaru. şulaj uq xalьqnьꞑ maqsatь belən xisaplaşmьjca. suqьş corьna igenne çinau. timer jullarnьꞑ hər vaqьtta da bozьq buluь. şunьꞑ arqasьnda zur ber ilneꞑ ber jaqьnnan ikence jaqьna vaqьtьnda taşьp өlgerə almauь h. b. bu səbəplərne tudьrucь bulьp xisaplana.

Sovetlar Sajuzь suqьşnьꞑ berence dəverendə. Sovetlar Sojuzьnьꞑ jəşəy nigeze bulьp xisaplanqan ilneꞑ unьşnь kyp birə torqan uꞑdьrьşlь өlkələren genə juqaltmьjca, xətta bu өlkələrgə tuplanqan bik kyp sandaqь azьq-tөlek xəzinəsen də juqalttь. Ansьz da xuçalьq jaqьnnan qaqşaqan il, monnan tьş taqьn bik kyp auьrlьqlarnь başьnnan kicerde.

Bol'şeviklarnьꞑ propaganda ojьşmalarьnda eşləyce bik osta hөnər iələre, imeş bol'şeviklar qul astьndaqь өlkələrne Volga bujь, Ural həm Seber tuidьra alacaq, digən nazariətne eşləp cьqaralar. Bu qaraşnьꞑ dөreslege turьnda syz kөrəştery urьnsьz bulьr ide. Ləkin bu qaraş bujьnca ujlap cьqarqan xisapqa tybəndəgecə tөzətmə kertergə genə kirək:

Ilneꞑ traktor parklarь hər jьl sajьn un meꞑnərcə jaꞑa maşinalar həm iskeləren tөzəty өcen milliard sumlьq kirəkle өleşləren alьp toruь hər kemgə də bilgele. Ike jьllьq suqьş MTS həm sovxoz traktor parklarьna berər jaꞑa maşina, jəisə tөzəty өcen өleşlər biry tygel, kiresencə, alar yzləre iꞑ jaxşь maşinalarьn həm alarqa kirəkle bulqan өleşlərne suqьşqa birergə məçbyr buldьlar. Suqьşqa qədəre, maşinalaştьrьlqan sovxoz həm kolxoz auьl xuçalьqь traktorcь, kombajncь, mexanik həm başqa uqьp өjrəngən kөclərgə iə ide. Şulaj uq bu kөclər jaꞑa uqьp өjrəngənnər belən өstəlep tordь. Ike jьllьq suqьş vaqьtьnda bu iske kөclərneꞑ hər qajsь da suqьşqa alьnu belən bergə, jaꞑalarnь uqьtu өcen bөtenləj mөmkinlek juq. Şulaj uq bilgele bulqanca, suqьşqa alu xezmət ytərlek irlərgə genə qaqьlmьjca, xətta xezmət yti alьrlьq xatьn-qьzlarqa da şauqьmь tide. Timer julь suqьşqa qədəre də azьq-tөlekne ber urьnnan ikence urьnqa kycery eşen yti almьj ide. Suqьş vaqьtьnda mondьj zur eşne başqaru tygel. xətta suqьşqa başlьca kirək bulqan suqьş qorallarьn frontqa kiterep çitkery burьcьn da yti almьj.

Bu kire qaqьlmaslьq xisaplap kyrsəty, ilneꞑ azьq-tөlek məs'ələse xəqiqəttə nicek bulqanьn yze yk kyrsətep tora. Bəlki bu ujlarqa həm dөres fikerlərgə qaramastan. bol'şeviklarqa mөqçizaqa ireşergə turь kilgənder. Bəlki fiker. fiker belən. ildə ikmək bar bit dierlər? Sovet illərennən frontqa kilgən jөzlərcə xatlar ber nindi də mөqçiza bulmauьn sөjlilər. Ikmək biry Seber həm Uralnьꞑ iꞑ əhəmiətle xərbi sənaqətlərendə də 400 gramqa qьna qaldьrьlqan. Ikməktən tьş. eşcelər başqa ber nərsə də almьjlar.

(Dəvamь bar)

M. S.

Milli konsert

Tatar legionьnьꞑ ber jьllьq bəjrəmenə baqьşlanqan milli konsert zur unьşlar belən ytte. Konsertnь başqarucьlar, legioncьlarnь milli mədəniətebezneꞑ tөrle tarmaqlarь belən juqar sьjfatta tanьştьra alularь, bezdə şatlьqlь tojqь qaldьrdь.

Şyrəle barmaqь jarьqqa qьsьlqan ... . Uffz Philipps fotosь

„Şyrəle“ əkiətennən ber kyrneş . Uffz Philipps fotosь

Konsert, Allaqulof əfənde çitəkcelegendəge qьllь orkestrnьꞑ Xəbibullin marşьn başqaru belən başlandь. Orkestrnьꞑ moꞑ həm ahəꞑ belən matur itep ujnauь, tьꞑlaucьlarda tuqan ilebezne, milli muzьjkanь. milli kөjlərne saqьnu xislərе tudьrdь. Anardan soꞑ orkestr astьnda, zur kytərenkelek belən xor „Pecən өste“ çьrьn başqardь.

Menə, səxnəgə çьrlap. tigez safqa tezelgən 6 legioncь cьqa. Legioncьlar terkeme, legioncь Sabitof tarafьnnan jazьlqan „Tatar ullarь“ digən çьrьn başqara. Sabitof əfənde yzeneꞑ çьrьnda tatar jəşləren ujanuqa, millət azatlьqь өcen kөrəşkə caqьra.

Çьrnьꞑ:

„Bez jəş jegetlər, tatar ullarь,
Millətebezneꞑ qorьc qullarь.
Bezneꞑ jərəktə babajlar qanь.
Tatar xalqьnьꞑ juqalmas danь“

digən syzlərе bezneꞑ ecke xəjərebezne. jərək januьn quzqatalar.

Artistlarnьꞑ:

„Idel bujlarь bezne kөtələr.
Bezneꞑ kөrəşne təbrik itələr.
Zur kөrəş өcen tezel safьꞑa.
Batьrlьq kyrsət birgən antьꞑa“

dip səxnədən çьrlap cьqularьn legioncьlar dəvamlь alqьşlar belən ozatьp qalalar. Şulaj uq zur unьşlar belən. xor cuaş telendə „Jar citenə cьqqanda“ həm „Şomьrt cəcək atqanda“ digən çьrlarnь başqardь.

Legioncь Alişof həm Sabitof başqaruьndaqь „Kyper aldьnda“ isemle tatar biye — konsertnьꞑ matur kyrneşlərennən berse diərgə mөmkin. Biycelərneꞑ çiꞑel. matur xərəkətlərе, biydə zur ostalьqlarь qaraucьlarda soqlandьrqьc xis qaldьrdь.

Bөjek şaqirebez Qabdulla Tuqajnьꞑ „Şyrəle“ əkiətennən alьnqan kyrneş (şyrəle — Alişof, utьn kisyce jeget — Xodzajьf). dekaratsiəneꞑ bik qadi tөzeleşenə qaramastan, başqarucьlarnьꞑ jaxşь ujnaularь arqasьnda bik kyꞑelle ytte.

Konsertta, tərçeməcelər məktəbendə uqucь qoraldaşlarьbьz Azərbajçan həm gruzin legioncьlarь xorь yzləreneꞑ ber nicə milli çьrlarьn başqardьlar.

Konsert legioncьlarda zur tə'sir qaldьrdь. Konsertta qatnaşucь legioncьlardan kiləcəktə də jaꞑa unьşlar teləp qalabьz.

Konsertnь qaraucьlar Uffz Philipps fotosь

German tupcьlarь kөnьcьqьş frontьnda

Əsirlər səjlilər

Əsirgə təşkən qьzьl qəskərilər əjtyencə, SSSR xalьqlarь bu suqьşnьn tizrək betyen tyzemsezlek belən kөtələr. Xəzerge kөndə qьzьl qəskərilərne suqьşqa tik qa'iləsenen jazmьşь өcen qurqu qьna alьp bara. Stalin tarafьnnan, xөkemgə asu çəzasьn kerty həm xөkem itelgən qəskərilərnen qa'iləsen 10 jьldan 25 jьlqa qədər tөrmәgə utьrtu turьnda cьqarьlqan bojьrьqlar xalьqta bik auьr tə'sir qaldьrqannar. Yz jazmьşь өcen ber kem də borcьlmьj. Tik ber qajebe də bulmaqan tuqannarьnьn qəzap kyrəcәge bik qьzqandьra.

Qəskərilər arasьnda ber-bersen kyrsəty, ələkləy kin kyləmdə qujьlqan. Hər ber qəskəri yzenen xərbi bylegenə kilgəc, yzenen iptəşlәre arasьnda, kemdə nindi syzlər bulьь turьnda vaqьtьnda NKVD agentlarьna belderergə syz birəm, dip qul qujarqa tieş. Bu qul qujudan baş tartu „vatanqa xianət ity" bulьp sanala. Bu qəbaxətleklərdən tьş, hər ber xərbi bylektə (in keckenələrenə qədəre) daimi provakatorlar qujьlqan. Xərbi byleklərdə bulqan beten yz ara səjləşylər bu provakatorlar aşa NKVD agentlarь qolaqьna çitkerelələr.

*

Qьzьl qəskərilər suqьşnь dəvam itsennər өcen, Sovet propagandasь, german qəskərlәre tarafьnnan alьnqan өlkələrdə germannarnьn tьnьc xalьqqa həm əsirlərgə qarşь bulqan jьrtqьcьlьqlarь turьnda hic ber vaqьtta bulmaqan əkiətlər səjlilər. Mona başqalarnь ьşandьru өcen aldan bilgelənep qujьlqan komandirlar, jəisə qəskərilər, german qəskərlәre qulьnda bulqan өlkələrdən „alьnqan xatlar" uqьjlar. Kem qələme belən bu „xatlar" jazьlqanь hər kemgə də acьq.

*

Əsirgə təşkən qьzьl qəskəri B. bolaj dip səjli: „Məskəydə həm başqa şəhərlərdə aclьqtan jədəgən xezmətkərlər, eşləgən xezmətlәren taşlap, şəhərlərdən jəşren rəveştə qacalar. Alar auьllarqa qacьp, kolxoz qьrlarьnnan orlьq həm jəşelcələr urlap aşьjlar. Xөkymət tarafьnnan ylemgə xөkem ity qurqьnьcь da alarnь bu eştən tuqtata almьj".

Kosmik tuzanь

Hər ber joldьzlь təndə, bigrəktə august ajьnьn azaqlarьnda „atьlьp təşyce joidьzlar" kyrergə mөmkin. Astronomnar alarnьn qajber vaqьtlarda bik kyp atьlьp təşylәren — joldьzlar jaңqьrь dip, jaңqьr belən caqьştьralar. Bilgele joldьzlar „tamcьsь" san jaqьnnan jaңqьr tamcьsьna qaraqanda bik az. Şulaj bulsa da kyk jөzennən hər ber jьl ecendə çir şarь өstenə ber nicə un kilogram kosmik tuzanь təşep tora. Çirnen yzenə tartu kөcenen xərəkəte arqasьnda, iskitkec zur tizlek belən çir şarь өstenə qajət zur meteorlar, bolidlar həm vaq qьna qom kisəklәre təşələr. Alarnьn havaqa ьşqьlub arqasьnda aq təskə qədər qьzularь tөnnen qaraңqь kygendə matur ut sьzьqь qaldьralar. Mona xalьq: „Joldьz atьldь", „Joldьz təşte" di. Əgərdə kyktə kyrengən joldьzlar şulaj təşsələr, ul vaqьtta ber 5—10 jьldan alarnьn berse də qalmas ide inde.

Qajdan son ul kosmik tuzannarь tabьla? Bu sorauqa fən acьq çəvap birə: dөnjada beten nərsə aqa həm yzgərə bara; jaqtь aq joldьz əkrennəp qujь qьzьl ut şarьna əjlənə. Yzenen sьnu dəvamьnda qatь qabьq belən qaplana həm anьn өstendə tereklek itygə mөmkinlek, şartlar tua. Taqь da qatьraq sьnqac ul betenləj salqьnqa həm ualucan, tiz vatьla torqan nərsəgə əjlənə. Ocraqlь kөclər tə'sire arqasьnda bu ualucan joldьz tөrle vaq kisəklərgə bylenep, bu kisəklər kyk jөzenen havasьz buşlьqьnda əjlənylәren dəvamlьjlar. Alarda ike arada bulqan ber-bersen yzenə tartu kөce əkrennəp azaja bara. Xərəkət julьnda ocraqan jaңa planetalar, tartu kөce tə'sire belən, alarnь tөrle jaqqa tarqata baralar. Bu tөrle zurlьqta bulqan kisəklər beznen çir şarьna, ajqa həm başqa planetalarqa ocraşqan — meteorlar.

Amerikanь Kolumba acqan vaqьttan kyp jьllar elgәre. Tөnjaq Amerikada, өc qatlь jorttan zurraq ber meteor təşkən. 1908 nce jьlda Seberdə Tunguz jьlqasь bujьna şulaj uq zur meteor təşte. Yzenen təşy urnьna baqьşlap, bu meteorqa — Tunguz meteorь ismen birdelər. Vaq meteoritlər çirgə qədər ocьp çitə almьjlar,cөnki alar havada uq betenləj janьp betələr.

Nindi maddələrdən son bu kyk qunaqlarь tөzelgənnər? Qalimnər kyp meteorlarnьn tөzeleşen tikşergən təçribələr arqasьnda, alarda çir şarьnda bulqan nərsələrnen barlьqь da bulьnь taptьlar. Alar ecendə timer, nikkel, kremni həm başqa nərsələr barlьqь raslandь. Şulaj itep kyk jөzenen jьraq serle tirənlegennən alar ber nindi də jaңalьqlar alьp kilə almadьlar.

Kyp təçribələrdən son qalimnər, beten joldьzlar, beten planetalar barsь da ber yk maddələrdən tөzelgən, digən nətiçəgə kildelər. Monьn dөreslegen xəzerge kөndə zur kyləmdə qullanьla torqan spektor təçribəse də rasladь.

Iske jul

Sovetlar Sojuzьna Amerikadan azьq taşu qьjьn. Xəzerge vaqьtta dingezlərdə jөzy qurqьnьc. Ləkin Cercil belən Ruzveltlar aptьramьjlar həm şuşь kөnnərdə german su astь kimələre belən, kөrəştə nindider kyrenməgən uңьşlьqlarь turьnda ikəy berlektə deklaratsiə iqlan ittelər.

Kөrəşələr, nərsə əjtergə, „uңьşlь" kөrəşələr, ə menə jөzye şulaj da qurqьnьc. Bigrəktə jөzməsən, Sovetlar xөkymətenə orlьq həm tuqlanu azьqlarьn satmasan, aqca juqala, fajda — kiler juqala.

Iran azьq-təlek idarəsenen mөdire, amerikalь Mil'spauga bik uңajlь jul tapqan.

Turьdan turь aptьrarlьq xəl!

„Qorь çir belən taşьrqa mөmkin bulqanda — dide ul — nişləp dingez arqьlь taşьrqa? Qajdan alьrqa? Rəxim it!..."

Mil'spauga, kyp ujlamastan, Iran Tөrkstanь xalqьnьn biş men tonna orlьqьn ber tөrle tyləysez tartьp aldь da, şunьn belən bar da tərtiptə! . . .

Berence qaraşqa bu nindider jaңalьq, ləkin nьqlabьraq ujlasan bu — iske jul. Barlьq julbasarlar anardan bik kyp zamannardan birle fajdalanalar.

P. G.

Qьsqa xəbərlər

◉ Ruzvelt yzenen xoquq kiңəşcese itep jəhyd Samuil Rozenmannь bilgelədə.

◉ Parizdaqь italiannar çьlьşь, Mussolinine azat itkən өcen Adol'f Hitlergə rəxmət belderde.

◉ Jəhyd Majski Məskəygə kitar aldьnnan Iden tarafьnnan qabul itelde həm bol'şeviklarnьn ikence front təzy turьndaqь taləplәren janadan rasladь.

◉ Portugaliə xөkymәte Londondaqь yzenen ilcese Monterosnь caqьrьp alьp, anьn urnьna don Domingos de Suzanь bilgeləde.

◉ Londonnan xəbər itylərenə qaraqanda, Iden tiz kөndə Məskəygə baracaq.

◉ AQŞ nьn qorallanu ministrlege kiңəşcese Çosef Liston — Quşma Ştatlarnьn sənaqəte suqьş taləplərenə elgərə almauьn belderde.

◉ Mussolinine azat itydə qatnaşucьlarnь Adol'f Hitler juqarь byləklər belən byləkləde.

Riccinen bojьrьqь

Italiə faşistik militsiəsenen jaңa bilgelәngən başlьqь general-lejtenant Ricci militsiəgə bojьrьq belən mөraçəqət itep, bojьrьqta ildə tьnьclьq həm tərtip saqlau, şulaj uq hava hөçymenə qarşь saqlanu caralarь turьnda əjtelə.

Petənneŋ belderye

Fransiə şəhərlәrenen berendə, hava hөçyme vaqьtьnda çimerelgən eşcelər tora torqan çirdə bulqan vaqьtьnda, marşal Petən: „Bu eşne eşləycelər ber nicek tə aqlana almьjlar. Bu keşelər yzlәren soldatlarca totmьjlar" dip belderde.

Katьjn qəberlegendə

German qəskərlәre jaqьna əsirgə təşkən ingliz-amerikalь həm Kanad ofitserlarь, kyptən tygel genə Katьjn urmanьndaqь tuqannar qəberlegen qararqa bardьlar. Şulaj itep alar yz kyzlәre belən bol'şeviklarnьn polək ofitserlarь өstennən eşləngən qəbaxətlekləren kyrdelər.

Dustьma

Jəşlek bezgə, bəqerem, qajtmas inde..
Kələc qartlьq bezgə kiləcək!
Bez ezləgən bəxet, betməs şatlьq
Barьber bezgə, barьber tiəcək!

Beznen bəxet — doşman betsə genə,
Bөjek xalqьm bəjsez ilendə!
Tatar өcen jəşəy — yly berdəj
Bulsa qьna hər kem miendə!

Qөmer buje kətkən bəxet, şatlьq
Barьber bezgə, barьber tiəcək!
Jəşlek bezgə, dustьm, qajtmas inde...
Kələc qartlьq bezgə kiləcək!

Y. NAURUZ

Bolqariənen jaңa xөkymәte

Bolqariədə jaңa xөkymət ojьştьrьldь. Ministrlər kiңəşmәsenen rə'ise həm aqca eşlәre ministrь itep Boşilof, xərbi ministr itep Ruşif həm tьşqь eşlər ministrь itep Kiroflar bilgeləndelər.

Bolqariə kabinetьnьn jaңa rə'ise 1884 nce jьlda tua. 1935 nce jьlnь ul Bolqariə xөkymət bankьsьnьn idarə itycese bulьp eşli. Kosejvanova xөkymәte vaqьtьnda ul aqca eşlәre ministrь bulьp həm Filova xөkymәte vaqьtьnda da şul uq burьcnь yti. Ul 1933 nce jьlda Berlindəge Germaniə belən Bolqariə arasьnda bulqan xuçalьq səjləşylərendə də qatnaşa.

Kem kicəse?

Ber vaqьtnь cit məmləkəttən Sovetlar ilenə kilgən səjaxətce qьzьqsьnьp, xalьq belən tulqan klubqa kerə.

Işektən kergəctə, səxnə aldьna zur xəreflər belən jazьlqan „Jəşəsen iptəş Stalin!" digən lozungь kyzenə caqьla. Tirə jaqьna əjlənep qarasa: hər jaqta Stalin rəsemnәre elengən. Səxnə ecendə bronzadan eşləngən qajət zur Stalin gəydәse qujьlqan.

Çьlьşta notьq səjləyce, səxnə bujьnca aңь-birle jөrep:

— . . . səjekle Stalin julbaşcьlьqь astьnda, anьn aldan kyrycənlege, qaqьllь vəsiətlәre arqasьnda . . ., — dip tәkerekleren cəcə.

Səjaxətce kyz aldьnda bulqan kyrneşlərgə berdə tөşenə almьjca, janьnda torqan ber keşedən əkren genə:

— Monda nindi məçeles bara?, — dip sorьj. Kyrşese:

— Şekspir içadьna baqьşlanqan tantanalь kicə, — dip çəvap birə.

Gəzitəbeznen 37 (43) nce sanьndaqь çəqrəfiədən soraularqa çəvaplar:

N 2

1. Çir şarьnda tөce sulь iң zur kyl fөn jaq Amerikadaqь „Juqarьqь" kyl. Anьn ozьnlьqь 600 km.

2. Xəbəştanda jaңqьr jaumasa, Misьrda aşlьq uңmьj. Misьrnьn cəcy qьrlarьn suqara torqan Nil jьlqasь Xəbəştan taularьnnan başlana. Şunьn өcen anda jaңqьr bulmasa, Nil jьlqasьnda Misьr cəcy qьrlarьn suqarьrlьq kyp su bulmьj.

3. Gibraltar — qərəblər kөnьcьqьştan kilep, Ispaniə çirlәren basьp alqannan son, buqazнь anda bulqan qatь suqьşlarqa qarata Çibral tarixь diep ataqannar. Sonnan bu isem yzgərə-yzgərə Gibraltar bulьp qalqan.

4. „Utlь çir" XV nce jөzdə Ispaniənen ataqlь dingez səjaxətcese Magillan tarafьnnan atalqan. Ajlar bujьnca qorь çir kyrmi, dingezdə jөzep jөrgən Magillaneslar, jьraqtan utrauda jəşəgən keşelərnen zur kyləmdə ut jandьrularьn kyrep, ana „Utlь çir" isme birgənnər.

5. Çir şarьnda iң biek tau Aziədə — Gimalaj tauьnnьn Everest juqarьlьqь. Anьn bieklege 8880 metr.

6. Jevropada 800 millionnan artьq keşe jəşi.

Çavaplь redaktor leg. Qiam Qəlief.
Tatarische Zeitung „Idel-Ural".
Berlin W 8, Behrenstraße 65, III.
Druck: Deutscher Verlag, Berlin.

Gəzitəbeznen bu sanbndaqь foto montazьbbzda germaniədə jullar təzeleşen kyrsətəbez

German afto-stradalarьndan ber kyrneş

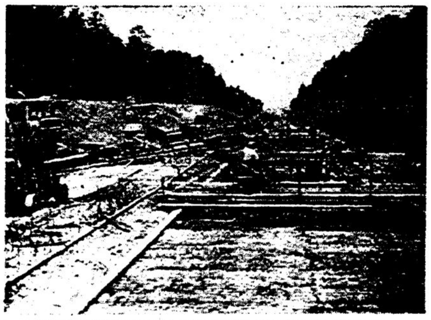

Asfal't julьnьn nigezen xəzerləy

Duqalь kyper təzy kyreneşe

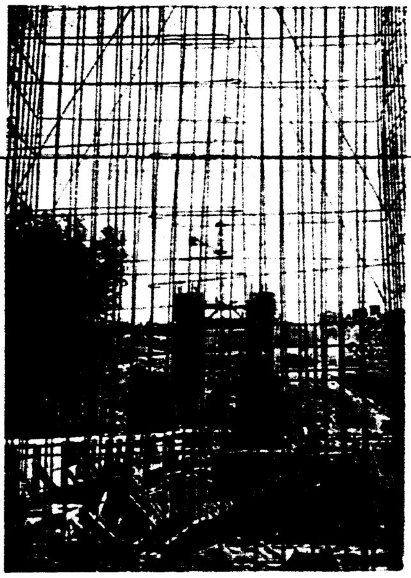

Timerbeton kypernen montazьn çinau

Ildə jullarnьn kyp həm jaxşь sьjfatlь buluь — məmləkətnen iqtisadьj jaqь juqarь buluьn kyrsətə.

Jul təzeleşenen jaxşь buluь aubl belən şəhər arasьndaqь ajьrmalьqnь beterep. ike aradaqь bulqan bəjlənəşne nьqьta. Jullarnьn jaxşь buluь suqьş vaqtьnda taqь da zur urьn tota.

Jul təzeleşenen jaxşь həm kyp bulu jaqьnnan Jevropa məmləkətləre arasьnda Germaniə in berence urьnda tora.

Milli sotsialistlar xəkymət başьna kilgəc Germaniədə jul təzy eşləre taqь da juqarь dərəçəgə yste. Germaniənen xətta keckenə aubllarь da. şəhər həm sənaqət yzəkləre. jaxşь asfalt həm taş jullar belən totaşalar.

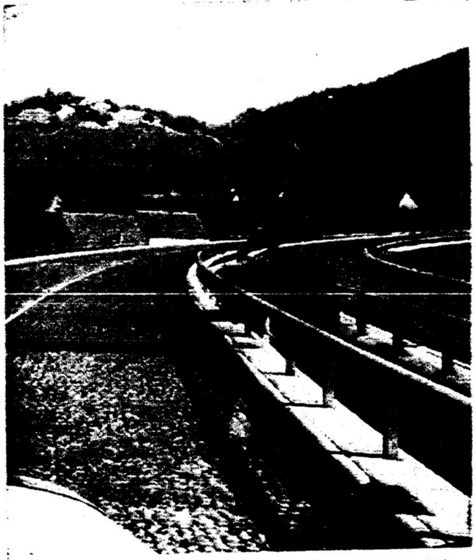

Mondьj matur təzelgən jullarnь germaniədə kyp ocratap bula

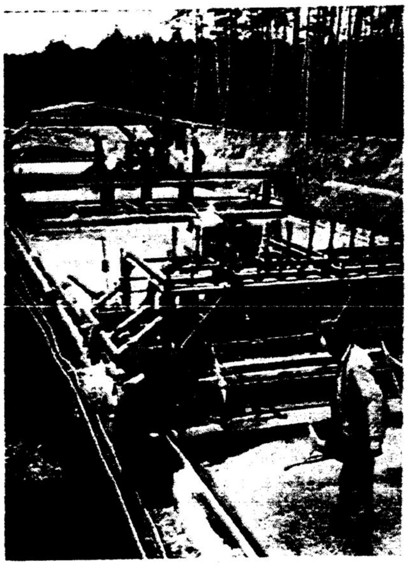

Asfal't julьn şomartu

Şəhər citendəge keckenə tıqrьqlar da matur itep təzelgənnər